

В статті розглядається проблема несогласованности основных понятий педагогической инноватики, несоответствия некоторых теоретических положений требованиям современности, в частности, анализируется сущность и содержание категории "инновационная деятельность". Сравниваются мысли современных исследователей, определяются перспективные подходы, компоненты подготовки к инновационной деятельности в образовании.

Подано до редакції 2.11.2007.

© 2007

Безкорвайна О.В.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОТВЕРДЖЕННЯ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного-творчого потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні.

У сучасних умовах розбудови національної освіти України формування творчої самореалізації як провідної характеристики людини, її духовних пріоритетів і обґрунтування системи цінностей, що мають лягти в основу життя молоді, виступають на передній план усього процесу її соціалізації.

У Національній доктрині розвитку освіти чітко визначається система концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрямки розвитку освіти у першій чверті ХХІ століття. Головною метою державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для різнобічного розвитку особистості, самоствердження та творчої самореалізації кожного громадянина України [4, с.233].

Формулювання цілей статті... Зважаючи на вищесказане, на нашу думку, важливо спробувати визначити теоретико-методологічні підходи до змісту поняття "творчість", проаналізувати основні організаційно-педагогічні умови удосконалення здібностей педагога в процесі його творчої самореалізації та педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Як було сказано вище, на сьогодні проблема формування педагогічної творчості набуває особливо актуального характеру. Загальний зміст численних визначень творчості характеризує її комплексний, багатоскладовий і багаторівневий культурний феномен, який полягає в тому, що творчість є перш за все ставлення – до світу, до суспільства, до самого себе. Це – особливий, істинно людський засіб такого ставлення, бо означає формування нового рівня пристосування до дійсності, новий зміст і організацію самих цих стосунків. Особливий характер такого ставлення виявляється в гносеологічному, аксіологічному, психологічному планах. Гносеологічний зміст і функції творчості можливі тому, що творчість є істинно адекватна форма поведінки людини в світі, яка забезпечує гнучку її адаптацію до розвивального і змінного змісту світу. Аксіологічний план творчості створюється не тільки привнесенням у світ цінностей, які виникають у результаті творчої діяльності, але і тим, що сама творчість виступає як цінність, стаючи реалізацією смислу життя, призначенням людини.

Феномен творчості присутній у прогресивних філософсько-естетичних та психолого-педагогічних напрямках. У *філософському* значенні творчість трактується як діяльність, що породжує дещо якісно нове і відзначається неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Творчість специфічна для людини, бо завжди передбачає творця суб'єкта творчої діяльності. У *психологічному* словнику вона визначається як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. З точки зору *педагогіки*, творчість – показник продуктивної діяльності людини. Головне у творчості – не зовнішня активність, а внутрішня – акт створення ідей, найважливіша якість удосконаленої людини, насущна соціально-ціннісна потреба.

Творча особистість – це дійова і прогресивна частина суспільства, вона вирізняється орієнтацією на пошук нових проблем, ідей, не боячись помилок, поразок. Адже вони тільки спонукають її до подальшого пошуку. Створюючи сама себе, формуючи власну особистість, людина націлена на ідеал, як вона його собі уявляє. Ідеал – це вища загальнолюдська цінність, і боротьба за його існування робить життя свідомим, одухотвореним і цілеспрямованим. Людина, що піднімається до етичної субстанціальності через творчу реалізацію морального ідеалу, своєю життєвою позицією вирішує проблеми загальнолюдські, глобальні.

Формуючи зовнішній матеріал, упорядковуючи зовнішні зв'язки, людина організує і свій внутрішній світ, гармонізуючи свою особистість.

Проблема творчості та творчої самореалізації охарактеризована в працях Н.О.Бердяєва, Б.П.Нікітіна, Р.Штейнера, Т.Алексєєвої, Є.Вахрамова, Л.Виготського, О.Главінської, Д.Гришина, Д.Ельконіна, В.Зінченка, С.Карпенчук, О.Киричука, О.Кононко, У.Крейна, О.Леонтьєва, В.Маралова, В.Мухіної, В.Оржеховської, Ю.Орлова, С.Рубінштейна, В.Ситарова, М.Тайчинова, Е.Фрома та ін. Важливою складовою досліджуваної проблеми є

розгляд людини як суб'єкта життєдіяльності в соціокультурному і соціоприродному середовищі у працях К.Абульханової-Славської, Б.Ананьєва, Г.Балла, І.Бєха, Л.Божович, М.Боришевського, П.Блонського, І.Кона, Г.Костюка, А.Маслоу, К.Роджерса. Головний висновок з теорії Роджерса стосовно освіти полягає в тому, що завдання вчителя – створити атмосферу в класі, яка допомагає виникненню учіння, значущого для учня, тобто справжня реформа освіти має базуватися на перебудові певних особистісних настанов учителя, що реалізується в його міжособистісній взаємодії з учнями.

Прихильність індивіда до творчості може виявлятися в будь-якій сфері діяльності. Педагогічна професія – одна із тих, де важливими елементами є творчість, самостійність, складність завдань. Така професія вимагає від людини постійного розвитку, набуття нових знань, високого рівня спеціальних здібностей і майстерності – постійного самовдосконалення. Педагогічна творчість є складовим елементом у всій системі культурно-творчого потенціалу і мотиву. Оскільки педагог – носій комплексної системи знань з різних галузей суспільного буття, то в його характеристиках, якостях, оціночних критеріях поєднуються творча активність та ініціатива. Останнє виражається в прийнятті рішень і організації дій, які спрямовані на творчу перебудову дійсності, зустрічної активності стосовно іншої людини, а також збереження особистісної творчої або авторської позиції в процесі діяльності.

Творчий учитель – це синтез його особистого і авторського “Я”. Для життєвої творчості кожному майбутньому педагогу потрібно пройти шляхом набуття досвіду та збагачення розумової здатності до творчості. Педагогічна творчість є складовим елементом у всій системі культурно-творчого потенціалу і мотиву. Педагог є творець самого себе і разом з тим виступає провідним творцем особистості учня, школяра, дитячої свідомості, “тому активнішою стає роль учителя, який виробляє власний інструментарій, створює сприятливі умови для розвитку й розкриття здібностей учнів” [8, с.1].

Будь-яку здібність людини ми схильні розглядати як психічні властивості особистості, які є умовою успішного виконання нею певних видів діяльності. Властивості порівняно з задатками не є вродженими. Самі здібності складаються і розвиваються лише в процесі засвоєння, виявлення інтересу і творчого застосування знань та вмінь головним чином у процесі тієї діяльності, для якої дана здібність необхідна. Істинність психологічної науки в тому, що творчі здібності, розвинуті в одній галузі, благотворно відбиваються на формуванні загальних здібностей особистості, її вміння конструктивно мислити і творити. Чим сильніше розвиваються здібності взагалі, тим безперечніші індивідуальні здібності. З цього приводу відомий психолог С.Л.Рубінштейн писав: з одного боку, розвиток здібностей відбувається в діяльності, яка стимулюється інтересами, з другого – інша діяльність підтримується її успішністю, яка в свою чергу обумовлена відповідними здібностями.

Розвиток творчих здібностей супроводжується естетичною насолодою, емоційною задоволеністю свого інтелектуального та фізичного потенціалу, високою результативністю професійної діяльності. Творча діяльність базується на спостережливості, допитливості, умінні швидко знаходити зв'язки між ідеями, доказами, обставинами і виділяти можливості для вирішення проблем, що виникають. Дослідники з проблем вивчення творчих здібностей учителя виділяють низку постійних вправ, які забезпечують прояв професійних умінь і якостей його особистості, а саме:

- уважність при виявленні проблем у поєднанні із здатністю генерувати ідеї;
- схильність до неординарних рішень, поміркованого ризику при пошуку оптимального (простого, ефективного, витонченого) шляху вирішення проблеми;
- координування наявної інформації для швидкого встановлення взаємозв'язку між ідеями, фактами, обставинами і вміння знаходити найефективніший алгоритм їх використання для вирішення завдання;
- незалежність суджень, основана на широкому діапазоні знань, гнучкості мислення, що дозволяє зближувати різні поняття, і яка розглядає відомі положення під новим кутом зору;
- наявність організаторських здібностей для успішної виховної роботи з учнями;
- велике працелюбство, діловитість і наполегливість, котрі дають можливість довести почату справу до кінця [5, с.159].

На нашу думку, серед переліку основних якостей творчої особистості майбутнього вчителя можна виділити такі: розумова активність, нестандартне мислення, швидка навченість; прагнення здобувати знання, які потрібні для виконання конкретної практичної роботи; самостійність у вирішенні поставлених завдань; працелюбність; здібність бачити загальне в різному і різне в схожому; вміння знаходити багатоваріантне вирішення одного завдання та ін.

Виховання формує людську особистість. Тому оволодіння педагогічною майстерністю означає ніщо інше, як оволодіння законами виховання в теорії і на практиці, оволодіння перш за все глибокими знаннями. Педагогічні знання – основа майстерності. Стосовно несерйозного ставлення до педагогічної справи К.Д.Ушинський писав: “Мистецтво виховання має ту особливість, що майже всім воно здається справою знайомою і зрозумілою, а іншим навіть справою легкою, – і тим зрозуміліше, легше здається воно, чим менше

людина з ним знайома, теоретично або практично. Майже всі визнають, що виховання вимагає *терпіння*: деякі думають, що для нього потрібна вроджена здібність та уміння, тобто навичка; але надто небагато прийшло до висновку, що, крім терпіння, *вродженої здібності і навички*, необхідні ще і спеціальні *знання*, хоча численні педагогічні блукання наші і могли б усіх переконати в цьому” [7]. Однак знання вихователем законів виховного процесу, які відображені в педагогічній теорії, аж ніяк не гарантують успіху у вихованні учнів. Мало просто знати закони, їх слід знати творчо, їх потрібно вміти творчо застосовувати на практиці, їх потрібно послідовно відкривати в ході самої практичної діяльності, особливої активності та життєтворчості. Змістом життєтворчості є створення свого “Я”, побудови власного життя, виходячи із потенціалу особистості, її духовного світу, світогляду, смислу життя” [2, с.40].

Виховання – найскладніша суспільна функція з тих, які знає людське суспільство. Ефективність виховного впливу не може бути досягнута лише розумінням загальних педагогічних законів і правил, які з них випливають. Така дія, оскільки вона спрямована на людську особистість, що розвивається, завжди буде обумовлена як індивідуальними особливостями учня, так і соціальними обставинами.

Учень формується як цілісна особистість “синтетично”. Тому виховні впливи здійснюються комплексно, у системі, яка відображає конкретні умови виховання. Встановлення цієї системи, яка відображає, як у фокусі, всі вимоги до особистості, що формується, всі конкретні умови її становлення як члена колективу і одночасно як яскравої індивідуальності, вимагає високої майстерності від вихователя.

Особистість учителя відіграє провідну роль: лише особистість, людина з видатними духовними якостями, може благодійно впливати на учнів. І традиційна педагогіка на перший план висуває такі високі вимоги перш за все до моралі, переконань, цінностей, духовних пріоритетів учителя. Завжди вважалося, особливо на Півдні Європи, що вчителем може бути “зріла, любляча людина”.

Саме від особистості вчителя, вихователя залежить кінцевий результат його роботи. З цього приводу О.В.Духнович сказав: “Першою найпотрібнішою вчителю якістю нехай буде доброчинність. Бо він є дзеркалом, дивлячись в яке, юнаки вбирають у себе розквіт доброчинності. Отже, хай учитель слугує дзеркалом добрих звичаїв, і те, чого він вчить або збирається вчити, нехай демонструє на собі, як на зразкові”[3, с.34].

Саме до вчителя, як до суб’єкта та об’єкта навчально-виховної діяльності, сучасна школа ставить високі вимоги, обумовлені певними соціально-політичними та історичними умовами.

Видатний педагог-новатор В.О.Сухомлинський одним із перших не лише проголосив, а й втілював у практиці виховання ідею активності вихователя і вихованця, коли дитина є одночасно об’єктом і суб’єктом педагогічних впливів. “Людина по-справжньому виховується тоді, – писав В.О.Сухомлинський, – коли вона й сама виховує іншу людину. Почуття особистої гідності, честі, гордості пробуджуються в людині за тих умов, коли вона вкладає частину своїх духовних сил в іншу людину, прагне зробити її кращою, бачить у ній, як у дзеркалі, себе, свої моральні риси, творчі здібності, майстерність” [6].

Педагогіка як наука й мистецтво виховання прагне до ідеалу досконалої людини. Тому так важливо віднайти цей індивідуальний підхід.

Педагогічна творчість є складовим елементом у всій системі культурно-творчого потенціалу і мотиву. Вихователь повинен вміти спостерігати педагогічні явища, правильно їх аналізувати й оцінювати, знаходити потрібні рішення з врахуванням конкретних умов виховання. Уміння педагогічно думати, правильно обирати педагогічно доцільні засоби, контролювати їх дії, вчасно перебудуватися при виявленні недоліків – повинно постійно супроводжувати діяльність вихователя.

У центрі її завжди повинна бути жива дитина, яка розвивається в конкретних історичних умовах, “людина у можливостях”. Знання об’єктивних законів розвитку дитини, розуміння найменших рухів її “душі”, уміння бачити, як протікає засвоєння моральних норм і перетворення їх у вчинки – найважливіша умова діяльності вихователя. У психолого-педагогічній науці і практиці все більше підвищується інтерес до становлення суб’єктного, творчого начала в людині. Орієнтирами особистісного і суб’єктного розвитку стають такі характеристики, як упевненість у собі, активна життєва позиція, прагнення до самовдосконалення, реалізація власних здібностей та самоствердження, які в цілому забезпечують людині успішність упродовж усього її життєвого шляху.

Учитель покликаний стимулювати особистий успіх кожної дитини, віру у власні сили й оптимістичну перспективу. В основі методів – не педагогічні вимоги, а переконання – “вимоглива педагогічна доброта”, за висловом Ш.Амонашвілі.

Вихователь – вольовий організатор дитячого колективу, який організує його діяльність відповідно до інтересів підготовки учнів до життєдіяльності за нових суспільно-економічних умов.

Правильна педагогічна позиція вихователя і план його дій неодмінно доповнюються “інструментуванням”, педагогічною технікою, яка є важливою стороною педагогічної майстерності.

Оскільки педагог – носій комплексної системи знань з різних галузей суспільного буття, то в його характеристиках, якостях, оціночних критеріях поєднуються творча активність, ініціатива, особистісне самоствердження. Творчість для педагога існує у сплетінні і взаємозалежності з його особистісним

самоствердженням, зміст якого полягає перш за все в тому, що людина, яка його проявляє, спонукувана внутрішніми цілями і цінностями. Умовою повноцінного функціонування вчителя в школі повинно стати утвердження його особистісної та професійної індивідуальності, використання ним своїх індивідуальних особливостей для підвищення продуктивності професійної діяльності. Самоствердження виходить за межі обов'язків і спрямоване на вияв активності, ініціативності, самостійності, вищим етапом розвитку яких є творчість. Ініціатива – одна із найважливіших форм соціальної активності, яка виступає виявом особистісного інтересу і творчого ставлення до дійсності, зустрічної активності стосовно іншої людини.

Висновки... Розглянувши проблему творчості, ми дійшли висновку, що багато якостей творчої особистості при певних умовах можуть бути не тільки розвинені, але й сформовані заново. Проблема їх формування нарівні з виявленням умов і особливостей процесу творчості – одна з найактуальніших у педагогічній творчості. Наукове обґрунтування основ і ролі творчого виховання в системі всебічної професійної підготовки вчителя може надати неочінене при формуванні в майбутнього спеціаліста ефективних прийомів творчої діяльності. Майбутній педагог, вихователь повинен прагнути і мати усвідомлену потребу щодо вдосконалення своєї особистісної і професійної сутності, готовності до безперервного професійного розвитку. Сучасний учитель має повне право і на власну думку, і на творчу діяльність. Сучасна педагогічна освіта повинна бути спрямована на професійне становлення і самоствердження майбутнього вчителя, при реалізації чого він зможе вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах, науково обґрунтовано брати на себе відповідальність за виховання і розвиток іншої людини.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – Т.1. – К.:Либідь, 2003.
2. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Проектне бачення компетентісно спрямованої 12-річної середньої школи. – К., 2005.
3. Духнович О.В. Народна педагогіка. – К., 1972.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. //Освіта України. – 2002.
5. Педагогічні технології: теорія і практика: Навчальний посібник /За ред. проф. М.В.Гриньової. – Полт. Держ. Пед. Ун-т. ім. В.Г.Короленка. – П., АСМІ, 2004.
6. Сухомлинський В.О. Вибр. твори: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.4. – 670 с.
7. Ушинський К.Д. Избр. пед. соч. в 9 т. – М.: Изд-во АПН, 1950. – Т.8. – С.11.
8. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості // Тези доповідей міністра освіти і науки України С.Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року. – Освіта України. – №59. – 35 с.

Анотація

У статті розглядаються питання творчості та її зв'язок з професійною педагогічною діяльністю в процесі самореалізації майбутнього педагога.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы творчества и его связь с профессиональной педагогической деятельностью в процессе самореализации будущего педагога.

Подано до редакції 1.11.2007.

© 2007

Бондар І.В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процес утвердження в Україні засад громадянського суспільства, його ціннісних орієнтирів активізує складні соціально-економічні та ідейно-політичні чинники розвитку національної системи освіти, вимагає переходу від директивної моделі навчання та виховання до моделі, що стимулює оптимальний розвиток людського потенціалу.

Першочерговою у цьому зв'язку стає проблема формування особистості, якій властиві високі морально-духовні цінності, достатня теоретична та практична підготовка, творча активність і здатність до адаптації в будь-яких умовах. Тому питання формування креативності набуває особливої ваги, адже креативність значною мірою виступає механізмом такого входження в усі сфери життя, залучення особистості до прогресивних перетворень у суспільстві.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Означена проблема багатоаспектна і досліджується суміжними науками. В науковій літературі, присвяченій проблемам формування творчої особистості та креативності, основні надбання належать психологічній науці. Це обґрунтування понять *креативність, творчість, творча діяльність, творча активність, творчий потенціал* (Д.Б.Богоявленська, Л.Ф.Бурлачук, Н.Ф.Вишнякова, І.П.Волков, В.Н.Козленко, О.М.Леонтьєв, І.Я.Лернер, В.О.Моляко, Я.О.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн, М.Н.Холодна та ін.); видів творчості і їх структури (П.Енгельмеєр, Г.Сельє, Г.Уоллес та ін.); критеріїв креативності (К.Бейттел, Дж.Гілфорд, Н.М.Гнатко, В.П.Зінченко, І.П.Калошина,